

Social Work & Education

© SW&E, 2020

Москалюк, О. (2020). Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери: прийоми та форми активізації навчального процесу. *Social Work and Education*. Vol. 7, No. 2. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 223-228. DOI: 10.25128/2520-6230.20.2.8.

УДК 37.013

DOI: 10.25128/2520-6230.20.2.8.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ПРИЙОМИ ТА ФОРМИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Оксана Москалюк,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки,
Хмельницький національний
університет,
м.Хмельницький, Україна,
oksiv1405@gmail.com

ORCIDiD: 0000-0002-9409-7311

Анотація. У статті проаналізовані окремі теоретичні положення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Подається сучасне розуміння технологій навчання, розкривається сутність загальної та спеціалізованої підготовки соціальних працівників, співвідношення теоретичних та практичних компонентів у сфері соціальної роботи. Відзначається, що характер навчання соціального працівника здійснює важливий вплив на формування його особистості, залежить від якості викладання, змісту навчальної діяльності, який відображається у формах та прийомах організації навчальної діяльності. Автор статті зазначає, що деякі методичні прийоми та форми ефективно впливають на підготовку соціальних працівників. У статті також подаються окремі приклади педагогічного досвіду автора.

Ключові слова: підготовка соціального працівника; професійна освіта; технологія навчання; форми організації навчального процесу; прийоми навчання.

Article history:

Received: March 16, 2020

1st Revision: March 26, 2020

Accepted: May 30, 2020

Вступ

Важливою проблемою сучасного педагогічного процесу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є опанування студентами не лише знаннями, а і практичними вміннями, які можна застосовувати у роботі з клієнтами. Професійна освіта у соціальній сфері розрахована на задоволення потреб, інтересів, домагань кожного студента щодо власної самореалізації, самоствердження, а також подальших планів працювати у різних сферах соціальної роботи.

У процесі досвіду підготовки соціальних працівників в Україні склалися перевірені практикою технології навчання у закладах вищої освіти. Однак вони і сьогодні не зведені у певну систему і часто обмежуються виключно інформаційною складовою, а відсутність методичного забезпечення нерідко стає причиною випадкового попадання окремих дисциплін у традиційну схему навчального процесу, у якій не враховується специфіка та особливості соціальної роботи. Саме тому, питання вибору прийомів та форм навчання у підготовці соціальних працівників є важливим та потребує більш детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед наукових досліджень, де висвітлюються різні аспекти підготовки соціальних працівників, особливий інтерес мають наукові розробки С. Архипової, О. Безпалько, І. Зверевої, А. Капської, Л. Міщик, В. Полішук, В. Сорочинської, С. Харченка та ін. Зокрема, роботи присвячені: 1) формуванню та розвитку компетентностей: В. Бочарова, Л. Боднар, О. Баркунова, І. Козич; 2) сучасним формам та методам практики соціальної роботи: І. Мигович, Т. Семигіна; 3) особливостям організації підготовки фахівців соціальної сфери в умовах вищої школи: О. Карпенко, Т. Равлюк, О. Урсол, З. Фалинська, Є. Хилько та ін.

Мета статті: проаналізувати окремі методичні прийоми та форми навчання у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери.

Методологія дослідження

Дослідницький інтерес задовольнявся шляхом поєднання традиційних та інноваційних методів, індивідуальних та групових форм пошуку інформації, використанням прийомів «активного пошуку» та .

Основна частина

Теоретичні знання є тим підґрунтям, на якому базується діяльність будь-якого фахівця, у тому числі й соціального працівника. Недостатньо сказати, що фахівець повинен володіти певною сумою знань, вони ще мають бути спеціально організованими і мати певну структуру. Нові знання – більше не результат прагнення пізнати істину, а підсумок пошуку рішень, тобто знання – це не тільки істина, а й предмет застосування. Вони стають частиною інструментарію конкурентоздатної боротьби за глобальне лідерство у сфері високих технологій, засобами розвитку сучасної науки.

Варто зазначити, що професійну підготовку у сфері соціальної роботи поділяють на теоретичні та практичні компоненти, які представлені вивченням дисциплін загальної, професійної та практичної підготовки. Сьогодні суспільна практика очікує

від соціальних працівників ефективного розв'язання найрізноманітніших проблем клієнтів, цілісного дослідження соціальних явищ та процесів. Відтак впливає ще один важливий аспект – зміст професійного навчання обов'язково має передбачати формування особистості соціального працівника, тобто теоретичні знання повинні мати суб'єктивну значущість для студентів. Професійна освіта у соціальній сфері не може зводитись лише до засвоєння інформації та формування навичок, а має відображати змістовий, проектно-технологічний, інноваційно-експериментальний аспекти, які характеризують якісний стан соціальної роботи.

Співвідношення між теоретичними та практичними компонентами у соціальній роботі, між загальною та спеціалізованою підготовкою потребує певної організації як навчального матеріалу, так і навчального процесу в цілому. Теорія соціальної роботи охоплює сукупність концепцій та парадигм, має свій категоріальний апарат, досліджує принципи, закономірності, моделі, технології, методи, прийоми соціальної роботи і т.д. Практика соціальної роботи пов'язана з наданням допомоги та підтримки різним категоріям клієнтів. Загальна складова підготовки соціальних працівників висвітлює ті правила, що поширюються на різні соціальні технології та обґрунтовує спільні для них класифікації та характеристики, а спеціалізована – завжди передбачає конкретні методичні рекомендації, які зумовлені специфікою окремих галузей соціальної роботи.

Як зазначає Л. Тюптя та І. Іванова, більшість наукових досліджень у сфері соціальної роботи проводиться на базі суспільних і гуманітарних наук, у контексті яких вивчаються соціально значимі процеси і явища; специфіка діяльності суб'єктів соціального захисту і підтримки населення; соціально-педагогічні і психолого-педагогічні умови ефективності соціальної роботи з різними цільовими групами і категоріями населення; соціальні, соціально-економічні, соціально-політичні умови життя громадян, їхні потреби, інтереси, запити тощо (Тюптя, Іванова, 2008).

Сучасні умови розвитку суспільства свідчать про те, що робити ставку лише на засвоєння певної суми знань та умінь уже неможливо. Необхідно перейти від освіти «на все життя» до безперервної освіти «через усе життя». Відповідно професійну підготовку у сфері соціальної роботи необхідно будувати таким чином, щоб майбутні фахівці вчилися отримувати знання, уміння та досвід пізнавально-творчої самостійності, формуючи у себе соціальну, теоретичну, практичну готовність до інтелектуально-творчої та самоосвітньої діяльності. Робочі програми підготовки майбутніх соціальних працівників мають враховувати останні досягнення науки на сучасному етапі, забезпечувати взаємозв'язок між дисциплінами, подавати теми, відведені на самостійне вивчення, удосконалювати форми контролю за роботою студентів тощо.

Досить ефективною буде професійна підготовка соціальних працівників, якщо будуть гармонійно поєднуватися загальнотеоретична підготовка з будь-якої теми навчальної програми, прикладна розробка теоретичних ідей на основі вивчення відповідної методики та технології і практичне оволодіння студентами відповідними методами та прийомами роботи. Тобто, при плануванні навчальної дисципліни можна здійснювати змістовні зв'язки між лекціями, практичними заняттями, а також практичною роботою студентів під час досліджень та проходження практики.

Особливо цінною є така технологія навчання, яка завершується на певному етапі освіти формуванням особистісного ставлення до набутих знань, їх привласненням. Побудова змісту навчання з урахуванням зазначених завдань дає можливість досить часто ілюструвати досліджуваний матеріал прикладами в галузі професійної діяльності соціального працівника. Основною метою навчання має бути формування у студентів системи професійно значущих знань та умінь, що сприяють оволодінню спеціальними навичками, характерними для профілю фахівця соціальної сфери.

Останнім часом нові навчальні дисципліни дедалі ширше впроваджуються у практику підготовки соціальних працівників, але структура їх опанування не завжди реалізує можливість не тільки отримати необхідні знання, але й виробити своє ставлення до них, закріпити уміння у процесі виконання практичних завдань, сформувавши мотиви їх використання. Внаслідок цього не досягається необхідний ефект закріплення бажаних особистісних реакцій, а відтак вони не стають основою формування тих якостей, які спрямовують подальші усвідомлені цілі та мотиви дій.

Зміна соціальних умов, особливості сучасного періоду розвитку соціальної роботи у нашій країні, специфіка професії соціального працівника, її спрямованість передусім на надання допомоги іншим, вимагають переосмислення підходів до навчання, підвищують вимоги до проведення лекцій та практичних занять. Щоб чіткіше уявити ступінь розробленості змісту теоретичного та практичного матеріалу, точніше виразити та спланувати формуючі можливості лекцій та практичних занять, треба наперед визначити бажаний результат, обрати засоби, методи та прийоми, за допомогою яких він може бути досягнутий, спрогнозувати процес його реалізації.

Зміст навчального матеріалу, форми, методи та прийоми роботи, що підвищують ефективність діяльності студентів у різних педагогічних ситуаціях (пізнавальних, тренувальних, ігрових), можуть розглядатися як засоби впливу на результативність навчального процесу. Ті з них, які є експериментально перевіреними або підтвердженими практикою, слугують факторами посилення продуктивності навчання та педагогічної дії. До прикладу, ефективним є використання таких *прийомів* у навчальній діяльності як:

1. Надання можливостей самостійного вибору: викладач представляє студентам різноманітні способи, форми, засоби роботи, прийоми навчальної діяльності і показує, які недоліки та переваги має та чи інша форма, метод, прийом навчання; при цьому важливо, з одного боку, не нав'язувати їм свою позицію, думку, дати можливість самим прийняти рішення, з іншого – навчити їх способам виконання того чи іншого завдання, вирішення професійних задач. Студенти самі вибирають найбільш оптимальні засоби для конкретної ситуації.

2. Спільне розмірковування: для прийняття того чи іншого рішення, при проектуванні навчальної діяльності викладач прагне надати студенту можливість зробити це самому, але з обґрунтуванням вибору, з поясненнями. Оскільки досвіду у студентів не вистачає, вони, як правило, не враховують багатьох факторів. Викладач у цьому випадку прагне показати усі негативні наслідки того чи іншого рішення, емоційно підтримує більшість ідей та пропозицій студентів. Зміна напрямків пошуків відбувається на основі висунування нових ідей, зокрема: «А, можливо, нам...»; «А що, якщо спробувати такий варіант...» Або ж: «Чудово! Мені це подобається...» чи «Давай подумаймо, можливо є ще цікаві рішення?» тощо.

3. Прийом авансування: при вивченні окремих частин теоретичного матеріалу деякі студенти виявляють старанність, затрачають багато сил, але у відповідях часто допускають помилки. У цьому випадку ми дещо завищуємо оцінку діяльності студента і пояснюємо йому, на що необхідно звернути увагу наступного разу. Обіцяємо, що надалі будемо більш принциповими в оцінюванні. Тим самим надаємо йому підтримку. Студенти в таких випадках практично завжди виправдовують наші очікування, тому що отримавши відмінну оцінку за першу частину роботи, є смисл вчити й іншу частину якомога краще (Багрій, Бриндіков, ... Москалюк, 2020, с. 275).

Окреслені професійні ідеї повинні продовжуватись у відповідних практичних цілях. При наявності зв'язку між теоретичними та практичними компонентами навчального процесу набуває організованості, доцільності та продуктивності, контролює позиції навчальних та професійних впливів.

Технології навчання значною мірою зумовлюються і **формою** організації навчального процесу. Наприклад, у роботі з невеликими групами студентів за умови безпосереднього керівництва ними (практичні заняття: робота в парах, «круглі столи», дебати, засідання експертних груп, судові засідання, «мозковий штурм», ділові, рольові ігри, форуми, симпозиуми, аукціони, диспути тощо) викладач має широкі можливості для оперативних дій. У процесі керівництва самостійною роботою студентів (у т.ч. дистанційно) добре зарекомендували себе як індивідуальні, так і групові форми (індивідуальні та групові дослідження, флешмоби, соціальні акції тощо). У цьому випадку дії викладача, який виконує роль консультанта, обмежуються інструкціями та порадами, спонуканням до самонавчання та самоосвіти, допомогою у виборі способів розв'язування поставлених завдань, стимулюванням проявів інтересу та активності у сфері навчальної діяльності. Проте, за різних форм роботи пріоритет має надаватися непрямою «підведенню» студентів до правильного рішення, яке наче б то йде від них самих.

Висновки

Таким чином, ефективність навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери значною мірою залежить від уміння викладачів вдало обирати та застосовувати нові методичні прийоми, урізноманітнювати форми навчання. В цілому їх впровадження сприяє покращенню засвоєння теоретичного матеріалу, стимулює відкриття нових знань у студентів, дає можливість отримати більш ґрунтовні знання у сфері соціальної роботи.

Перспективи подальших пошуків зазначеної проблеми вбачаємо у детальнішому обґрунтуванні вибору прийомів та форм навчання на різних етапах навчання студентів.

Література

Багрій, В.Н., Бриндіков, Ю.Л., Голова, Н.І., Грабчак, О.В., Джежик, О.В., Кравчина, Т.В., Москалюк, О.І. (2020). *Теоретичні та методичні аспекти соціальної діяльності*: монографія / відп. ред. Л.О. Данильчук, Л.І. Романовська. Хмельницький: Фоп Цюпак А.А., Т1. 302 с.

Тюптя, Л. Т., Іванова, І. Б. (2008). Соціальна робота: теорія і практика: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб і доп. К.: Знання, 574 с..

TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS: METHODS AND FORMS OF ACTIVATING EDUCATIONAL PROCESS

Oksana Moskaliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Work and Social Pedagogy, Khmelnytsky National University, Khmelnytsky, Ukraine, oksiv1405@gmail.com

Abstract. *The current pedagogical process of training the future social workers has an important issue of getting students acquire not only the knowledge but also the practical skills that can be used in work with clients. The professional education in social area is meant to satisfy needs, interests and goals of each student with respect to self-actualization, self-fulfillment, and further plans for engagement in various areas of social work.*

The correlation between theoretical and practical components in social work, as well as between the general and special purpose training, requires that both educational materials and educational process in general be organized in a certain way.

In order to figure out the readiness condition of the contents of theoretical and practical materials more clearly, express and plan the development potential of lectures and classes more accurately, one should define the contemplated result in advance, choose the tools, methods and ways which can be used to achieve the result, and forecast the process of achieving the result.

The contents of educational materials, forms, methods and techniques of work that increase the productivity of students in various pedagogical situations (cognitive, training, gaming) can be viewed as instruments impacting the efficiency of educational process. The experimentally and practically confirmed instruments serve as factors strengthening productivity of education and pedagogical action.

Bringing methodological techniques into educational process and differentiation of educational forms help improve the processing of theoretical materials, encourage knowledge discovery among students, and give the possibility to gain more expertise in social work area.

Keywords: *social worker training; professional education; educational technology; forms of organizing educational process; educational methods.*

References

Bahrii, V. N., Bryndikov, I. L., Holova, N. I., Hrabchak, O. V., Dzhezhyk, O. V., Kravchyna, T. V. & Moskaliuk, O. I. (2020). *Theoretical and methodological aspects of social activity*: monograph / chief ed. L. O. Danylchuk, L.I. Romanovska. Khmelnytskyi: IE A.A. Ciupak, V1. 302 p. [In Ukrainian].

Tiuptia, L. T., Ivanova, I. B. (2008). *Social work: theory and practice*: workbook. – 2nd ed., revised and updated K.: Znannia, 574 p. [In Ukrainian].